

ЛЮБЕЦЬКА Вікторія Валеріївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел. +380660556722; e-mail: hour.mirgorod@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3774-8883

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ ХХ СТОЛІТТЯ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ ТА ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Історія розвитку та особливостей психологічної школи ХХ століття у літературознавстві та лінгвістиці набуває нового змісту та *актуалізується* у наш час. Сучасні суспільні обставини породжують потребу в новочасній інтерпретації вітчизняної психологічної думки, зокрема становлення психологічної школи у ХХ столітті та її розвиток у ХХІ столітті. Особливо актуальною виявляється проблема осмислення соціального, культурного, політичного й етнічного аспектів як джерельної бази для з'ясування багатьох чинників формування психологічної думки, розкриття динаміки етногенезу, процесу самоусвідомлення суб'єктів психічної реальності. Психологічні знання, що переосмислені дослідником історії психології, дають можливість обрати правильний вектор у розумінні багатоголосся сучасної психологічної парадигми. **Метою** статті є розгляд вагомого внеску у філологічну науку представників психологічної школи, які зосередили свою увагу на вивченні художньої творчості та мови з точки зору психологічної складової і ейдосу. Основні **завдання:** розглянути теорію образності О. О. Потебні та ґрунтовні праці його послідовників; визначити вплив, наданий психологічною школою на розвиток філологічної науки. Для вирішення поставлених у роботі завдань використано такі **методи** дослідження, як: метод аналізу інформації, метод синтезу, описовий метод. **Методологічну основу** дослідження становлять базові положення ейдосної теорії літератури. У вітчизняному літературознавстві теоретичні основи психологічної школи було закладено працями О. О. Потебні (теорія «внутрішньої форми слова» та «внутрішньої форми мистецтва» у роботі «Мышление и речь»). Найбільш видатними послідовниками О. О. Потебні вважають Д. М. Овсяніко-Куликовського та Л. С. Виготського. Під впливом праць О. О. Потебні Д. М. Овсяніко-Куликовський виховав у собі стійке прагнення розкриття психологічної сутності будь-якого явища мови та літератури. Психологічний метод із соціологічною спрямованістю стає основним у літературознавчій діяльності Д. М. Овсяніко-Куликовського. Культурно-історична теорія, розроблена Л. С. Виготським, стала однією з найважливіших теорій, сформованих у 1920–1930-ті роки. Л. С. Виготський розмірковує про специфіку внутрішнього, психічного світу людини, визначає механізми його формування, виокремлює два рівня психічних функцій: рівень натуральних і вищих функцій. Натуральні функції характеризують людину як природну істоту, а вищі психічні функції опосередковані — це уява, цілеспрямоване мислення тощо. **Висновки.** Психологічна школа має неминуще значення для розвитку сучасного літературознавства та мовознавства. Безперечно, звернення до проблем мови та мислення, до теорії художньої образності, психології творчості та сприйняття художніх творів у дослідженні історико-літературного процесу сприяло розвитку філологічної науки.

Ключові слова: соціальна психологія, культурно-історична теорія, психічні функції, дискурс, ейдос, художній твір.

Постановка проблеми. У наш час актуалізується та набуває нового змісту історія розвитку психологічної школи у філології. Сучасні суспільні обставини породжують потребу в новочасній інтерпретації вітчизняної психологічної думки. Запропонована стаття присвячена особливостям філологічного напрямку вітчизняної психологічної школи ХХ століття. Психологія літературної творчості тісно пов'язана з філософією, естетикою, літературознавством і мовознавством. Представники психологічної школи зосередили свою увагу на вивченні художньої творчості як форми духовної діяльності письменника. Виробляється стійке прагнення розглядати будь-яке явище мови та літератури з метою розкриття його психологічної сутності. Відомо, що історичну роль у боротьбі із формалізмом у літературознавстві (дискурс літературознавчої граматики) відіграло свого часу учення О. О. Потебні. Воно зосередило увагу літераторів і літературознавців на питаннях психології творчості та психології сприйняття, на проблемі художнього образу (ейдосна теорія літератури). Багато його нових ідей, які сформульовані на ґрунті осмислення психології та літератури, надали поштовх розвитку термінологічно-поняттєвого апарату ейдосної теорії літератури загалом та інструментарію українського літературознавства зокрема. Д. М. Овсяніко-Куликовський і Л. С. Виготський як послідовники О. О. Потебні продовжили наукове осмислення природи художнього образу та функційного призначення поетичного твору.

Зв'язок із попередніми дослідженнями. В українському літературознавстві та мовознавстві на межі ХІХ–ХХ ст. психологічний напрям представлено іменами О. О. Потебні [9], Д. М. Овсяніко-Куликовського [5; 6; 7], В. Харциева, І. Франка, С. Балея та ін. Психологічний напрям у науці ХХ ст. має свій розвиток у працях Л. С. Виготського, який досліджує питання психології мистецтва («Психологія мистецтва», 1925–1926; «Мислення і мова», 1934) [2; 3]. Культурно-історична теорія Л. С. Виготського породила неабияку школу у психології, з якої вийшли Л. І. Божович, П. Я. Гальперін, Л. В. Заньков, О. В. Запорожець, П. І. Зінченко, О. М. Леонтьєв. Завдяки напрацюванням психологічної школи виникла теорія «реакцій» та психоаналіз у літературознавстві. В Україні літературознавці (Г. Майфет, М. Йогансен, М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Хвильовий та ін.) виступали

за принципи формалізму в текстовому аналізі, науково обґрунтовували мистецьку цінність форми як позачасову. До того ж, вони не обмежувалися аналізом форми, а й, апелюючи до теорії О. О. Потебні та звертаючись до психології творчості, з'ясували вплив художнього твору на читача. Психологічна теорія залишається актуальною і в XXI столітті, оскільки завжди актуальні питання взаємозв'язку мислення та мови, а також психології творчості як найважливішої складової інтерпретації художнього твору.

Формулювання завдань. Метою статті є розгляд та оцінка вагомого вкладу представників психологічної школи у літературознавство та мовознавство, які зосередили свою увагу на вивченні художньої творчості з точки зору психологічної складової та ейдосу. Науково-дослідницькі завдання: проаналізувати теоретичні основи психологічної школи, яку заклав О. О. Потебня; дослідити внесок у психологічну думку видатних послідовників О. О. Потебні — Д. М. Овсянико-Куликовського і Л. С. Виготського; осмислити виникнення ейдосного теоретико-літературного дискурсу. Для реалізації поставленої мети було застосовано такі методи: метод аналізу інформації, метод синтезу, описовий метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основи вітчизняної психологічної школи в філології було закладено О. О. Потебнею у другій половині XIX ст. Завдяки роботам О. О. Потебні виявляється, що живопис словом — основа поетичної творчості. Словесно-художній образ розглядається сучасною наукою як складна, діалектична єдність, необхідною формою існування якої є слово, від сприйняття зовнішньої форми якого (фонічний, стилістичний рівні) потрібно перейти до сприйняття його внутрішньої форми (пластично-живописний компонент образу). Визначається і те, що для живописної образності в поезії характерна «неповна наочність», яка не допускає свавілля читацької уяви, але все ж таки залишає читачеві деяку свободу співтворчості. «Картини» в художньому творі не статичні, вони перебувають у постійному процесі виникнення, прояснення та зникнення, також мінлива внутрішня форма слова, на чому наполягає у своїх дослідженнях О. О. Потебня.

Найбільш послідовним у розвитку ідей О. О. Потебні вважають Д. М. Овсянико-Куликовського. У становленні літературознавчих поглядів науковця велике значення мав «натуральний психологізм» його мислення, природна схильність вивчати не стільки історію явищ, що цікавлять, скільки психологію розвитку цих явищ. Розуміючи слово та поетичний твір суб'єктивно-ідеалістично, Д. М. Овсянико-Куликовський підходить суб'єктивно-психологічно до тлумачення природи художньої творчості. Звідси й загальний висновок про суб'єктивність художньої творчості, аналогічну суб'єктивності слова, в основі якого лежить образ. Подальше життя художнього твору теж суб'єктивне у свідомості читача, про що докладно пише Д. М. Овсянико-Куликовський у своїй статті «До психології розуміння» [6]. Однак найважливішим своїм завданням Д. М. Овсянико-Куликовський вважав розгляд художніх творів у тісному співвідношенні з особистістю митця. Також вченому було важливо показати, як психологією художніх типів виражається соціальна психологія різних історичних епох. Розглядаючи духовний світ людини подвійно (сфера почуттів та сфера думки), Д. М. Овсянико-Куликовський приходить до висновку, що почуття індивідуальні та обов'язково емоційно забарвлені, а думка конкретна, вона є проявом духовної діяльності, але їй чуже «я» суб'єкту. Від одного думка прагне спільного, систематизуючи і узагальнюючи, наприклад, у типові образи (шлях, який зазначено вченим для мистецтва і літератури). Д. М. Овсянико-Куликовський осмислює й «психологічний склад особистості», форму особистості та її зміст. До формальних елементів належать риси особистості, які вона може сприйняти від національного середовища, класу або професії. Зміст особистості — її фізіологія, розумовий склад, характер, смаки. Д. М. Овсянико-Куликовський допускає вплив середовища (форми), на зміст особистості, але не на саму її сутність. Отже, основне завдання літературознавства, на думку Д. М. Овсянико-Куликовського, — досліджувати психологію письменника [10, с. 52]. Науковець спирався на ці ж висновки і при розгляді психології художньої творчості окремо взятого письменника як особистості. Особливо яскраво продемонстровано у книзі про М. В. Гоголя. Спостерігаючи над індивідуальністю письменника, навіть у відхиленнях від психологічної норми, Д. М. Овсянико-Куликовський співвідносить письменницьку особистість з іншими, узагальнюючи та зіставляючи. Залежно від психологічного складу особистості Д. М. Овсянико-Куликовський поділяв творчість художників на два типи: об'єктивну та суб'єктивну. Вчений стверджує, що навряд чи знайдеться такий об'єктивний художник, у творчості якого не було б жодної домішки суб'єктивного елементу. Д. М. Овсянико-Куликовський уважно простежує, як саме створюється художній образ, який розглядають у тісному взаємозв'язку із внутрішнім світом художника. У подальших роботах вчений користується запропонованим визначенням — *образ-тип* — для характеристики героя, і навіть продовжує досліджувати феномен суб'єктивної та об'єктивної творчості [7]. У дослідженні про М. В. Гоголя Д. М. Овсянико-Куликовський говорить також про егоцентричну або неєгоцентричну свідомість художника. Крім поділу творчості з погляду особистості письменника, Д. М. Овсянико-Куликовський у книзі «Теорія поезії та прози» видозмінює традиційний поділ поезії. Замість лірики, епосу та драми він виокремлює два види поетичної творчості: ліричну (без образу; із вираженням емоцій та функцією передачі настрою) та образну (з епічною та драматичною формами). Детально зупиняючись на художніх типах, Д. М. Овсянико-Куликовський досліджує їх не у психологічній абстракції, а відповідно до середовища, соціуму, реально-історичних типів, які формує епоха. Учений

вважає, що особистість складається з певних концентричних кіл: найширше коло — національне; за ним — коло історично-класових рис; коло професійних рис; коло місцевих рис та ін. Д. М. Овсяніко-Куликовський зазначав, що всі оточуючі цю точку концентричні кола стискають і скріплюють особу. Вони й об'єднують її, роблять надзвичайно важливий внесок у справу організації особистості, створення її синтезу. Залежно від суспільної еволюції змінюються форми особистості. Особистість, таким чином, «продукт громадськості» та результат розвитку соціальних почуттів. Для гармонійного розвитку особистості важливі і над-соціальні і над-органічні почуття (релігійна, моральна сфери), які піднімаються над громадськістю і до певної міри звільняють особистість від впливу цього суспільства. Можлива різниця між особистостями відбувається на ґрунті ідейної, суспільної, класової та біологічної основ. Соціологічна складова властива всім роботам Д. М. Овсяніко-Куликовського, який взявся за інтерпретацію широкого історичного та художнього матеріалу. Соціальним змістом наділений в його концепції будь-який типовий образ. У творчості художник об'єктивує суспільство та його яскравих представників. Д. М. Овсяніко-Куликовський вказує, що в літературі інтенсивно розробляються філософські питання, пов'язані із соціумом. Учений особливу увагу приділяє своєрідності епохи 1840-х років. Так, аналізуючи спадщину М. В. Гоголя, він співвідносить психологію автора «Мертвих душ» та людей тієї епохи, досліджує психологічні стимули письменницької творчості. «Особливо трагічне» у М. В. Гоголя укладено в національній самосвідомості [7]. Для Д. М. Овсяніко-Куликовського національність виступає як форма, що підтримує психічну різноманітність. Учений наголошує на тому, що наша психіка працює на основі національності та мови, у якій ми вкорінені. Національність є «психологічною формою особистості, яка надає їй своєрідного душевного складу», але не визначає змісту. Отже, інтерпретація мистецького твору залежить від закодovаних у мові національного світосприймання і психології [9, с. 173].

Значення наукової діяльності Д. М. Овсяніко-Куликовського, його внесок у філологічну науку незаперечний. Учений встановив взаємозв'язок між творчістю окремих письменників, дослідив феномен особистості в літературі, виокремив суспільно-психологічні типи, визначив соціологічний вектор як об'єкт для теоретичного дослідження.

Проблема розуміння загалом та інтерпретації зокрема має важливе місце у культурно-історичній теорії Л. С. Виготського. В одній із своїх головних праць, «Мислення і мовлення» (1934) [2] Л. С. Виготський звертається до глибокої філософської, герменевтичної проблеми співвідношення мови та мислення. Без співвідношення мислення й мови не можна вирішити проблему інтерпретації та тлумачення, а також визначити, де пролягає межа між інтерпретацією та тлумаченням. У вітчизняному літературознавстві, як і у вітчизняній філософії, інтерпретація і тлумачення строго не розмежовуються. Тим часом сама мова підказує нам, що значення цих слів не тотожні. Вказаною причиною зумовлена актуальність проблеми співвідношення мислення та мови, на якій зупиняється у своїх працях Л. С. Виготський. Тобто Л. С. Виготським було зроблено суттєвий поворот до наукового дослідження думки. Думка не просто втілюється у мові, вона розвивається мисленням і розвиває мислення. Взаємини мови і мислення вчений тлумачить циклічно: мова породжується мисленням і, водночас, породжує мислення. Культурно-історична теорія пояснює мовну діяльність як особливу реальність, пов'язану з фундаментальною онтологією. Ще одним значним питанням задається Л. С. Виготський у рамках створеної ним теорії: що робить твір художнім, перетворює його на витвір мистецтва. Л. С. Виготський підходить до твору мистецтва як психолог, але виступає проти традиційного психологізму у розумінні художнього твору. Вчений прагне у своїх літературознавчих аналізах до об'єктивності, тому ретельно опрацьовує структуру художнього твору (форму), відтворюючи внутрішню діяльність, спричинену його змістом. Аналіз структури художнього твору становить головний зміст роботи «Психологія мистецтва». Цю роботу можна сприймати двоїсто: як психологію мистецтва та як мистецтво психології. Аналіз структури у Л. С. Виготського не відволікається від змісту, а проникає в нього. Мистецтво, на думку вченого, не виконує гностичної (пізнавальної) або гедоністичної функції. Працюючи з людськими почуттями, мистецтво підноситься над індивідуальним, узагальнює і, отже, стає суспільним. «Противідчуття» (за Л. С. Виготським) створює «вплив» мистецтва і породжує його специфічну функцію, коли вже подолано «прозаїзм» мовного матеріалу. «Противідчуття» можна порівняти за ефектом з аристотелівським катарсисом, коли для особистості відкривається вища правда. Л. С. Виготський пише, що мистецтвознавство дедалі більше потребує психологічних обґрунтувань. Він підкреслює у своїх дослідженнях, що традиційне мистецтвознавство у своїй основі завжди мало психологічні передумови, але стара популярна психологія перестала задовольняти з двох причин: по-перше, вона була ще придатна живити всілякий суб'єктивізм в естетиці, але об'єктивні течії потребують об'єктивних передумов; по-друге, йде нова психологія та перебудовує фундамент усіх старих так званих «наук про дух». Л. С. Виготський здійснив перегляд традиційної психології мистецтва, намітивши для об'єктивної психології новий принцип — дати для дослідження основний психологічний метод і не більше. Центральною ідеєю психології мистецтва Л. С. Виготський вважає визнання подолання матеріалу художньою формою або, що те саме, визнання мистецтва суспільною технікою почуття. Цю проблему вчений досліджує об'єктивно-аналітичним методом, що виходить із аналізу мистецтва, щоб дійти психологічного синтезу, — методом аналізу художніх систем подрачників. Для Л. С. Виготського художній твір — «су-

купність естетичних знаків», які збуджують у людях емоції. Між тим, учений намагається вивчити «чисту і безособистісну психологію мистецтва» безвідносно до автора та читача, досліджуючи лише форму і матеріал мистецтва.

Культурно-історична концепція Л. С. Виготського стає дуже популярною в 1920–30-ті роки. У ній стверджується примат соціального начала у психічному розвитку людини над началом натурально-біологічним. Звідси автор виводить два види психічних функцій: натуральні та вищі. Вищі функції пов'язані зі сферою мистецтва, про суть якого й розмірковує Л. С. Виготський. Осмислене слово, на його переконання, усвідомлюється як мікрокосм людської свідомості у парадигмі мислення-мова; розглядається взаємозв'язок соціального та індивідуального, суб'єктивного та об'єктивного у психології мистецтва. Учений широко використовує об'єктивно-аналітичний метод при аналізі художнього твору.

Психологічна школа дає поштовх для сучасних досліджень, які зупинили свою увагу і спостерігають за процесом художньої творчості (виникнення задуму, обробка варіантів твору, своєрідність ідіостилу письменника, сприйняття твору письменником та читачем та ін. у працях Ф. Г. Боданського, С. П. Бочарова, Л. І. Волошенко). Досвід психологічної школи залишається затребуваним через те, що досі цікаві проблеми психології мови та мислення, творчості в широкому значенні слова. Міждисциплінарний дискурс дозволяє еволюціонувати психологічній школі від питань мовознавства та літературознавства до питань історії культури. Важливим і суттєвим є розмежування побутового та художнього мислення, запропоноване та безпосередньо розвинене психологічною школою. Констатуючи межі різного мислення, представники школи пояснюють її особливості мови, характерної для зазначених різних способів розуміння. Наголошено і на різноприродному характері поетичного та прозового мислення, слова. Інтерпретація художніх творів у межах психологічного напряму здійснюється у вигляді мислення, спрямованого на художній образ (ейдос). З огляду на естетичний характер цієї теорії йде звернення насамперед до внутрішньої форми твору. Могутністю механізму визначається ступінь значущості тієї чи іншої інтерпретації: найбільш значущі методики породжують «школу». Розгляд психічних процесів через літературознавчі лінзи дав життя такій школі як школа психологічна, яка не зупинилася у своєму розвитку та залишила за собою право впливати на сучасний теоретико-літературний дискурс. До культурно-історичного методу органічно додався психологічний аналіз особистості та її творчості, осмислена зв'язка: психологічний склад — художня творчість — твір. А ідея про те, що велика творчість є психологічним та культурним явищем залишається наріжним каменем для дослідників ХХІ століття.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психологічна школа має велике значення для розвитку сучасної філології. Безперечно, звернення до проблем мови й мислення, до теорії художньої образності, психології творчості та сприйняття художніх творів у дослідженні історико-літературного процесу сприяло розвитку філології. Ця школа відрізняється багатством, яскравою своєрідністю літературознавчих і мовознавчих ідей, різноманітними дослідницькими прийомами, сміливими науковими гіпотезами, глибокими теоріями, що пояснює високий авторитет української психологічної школи у світовій науці. Психологічне спрямування апелює до філософії, соціології, що призводить до появи таких понять як «суспільна» та «соціальна психологія», висувається поняття «суспільно-психологічний тип».

Ідеї психологічної школи залишаються актуальними у ХХІ столітті. Вони відбилися в літературному процесі, літературній компаративістиці (психологічно зумовлені самозародження та міграція сюжетів; вплив середовища на психологію особистості в певному часі й просторі) і комунікативістиці, в тому числі міжкультурній, лінгвокультурології тощо. Так ейдосний теоретико-літературний дискурс звернений до втіленої у слові і наочно явленої життєвої даності, оперує уявним мисленням. Психологічна школа стала базою у розвитку психоаналітичної критики (психоаналізу); психогенетики (наукова дисципліна на межі психології та генетики, предметом якої є вивчення індивідуальних психологічних особливостей індивіда, висвітлення ролі генотипу); психографії (осмислення внутрішнього світу письменника з урахуванням аналізу його листів, щоденників, свідчень сучасників); психодрами (метод психологічного та аналітичного дослідження, на підставі якого внутрішній конфлікт літературного героя розглядають з урахуванням його ситуативної поведінки); психоідеології (вивчення впливу певної соціальної групи, до якої належить митець, до його творчої манери); психолінгвістики (вивчення психологічного процесу створення мови, співвідношення літературної мови з актом комунікації); психології творчості (область наукових досліджень, предметом якої є процес виникнення оригінальних художніх явищ та їх естетичне сприйняття, зумовлене індивідуальними особливостями автора та реципієнта; натхнення, фантазія, геній, талант та інші типи художньої творчості).

Ідеї Л. С. Виготського щодо психології мистецтва та художньої творчості мають продовження в галузі психосемантики (вивчення суб'єктивної семантичної структури індивідуальної художньої свідомості). Психологічна школа дає поштовх для сучасних досліджень, які зупинили свою увагу і спостерігають за процесом художньої творчості (виникнення задуму, обробка варіантів твору, своєрідність ідіостилу письменника, сприйняття твору письменником та читачем та ін.).

Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Центр гуманіст. дослідж., Наук. т-во ім. Шевченка; за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. 633 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. 5-е изд., испр. Москва : Лабиринт, 1999. 352 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Под общ. ред. В. В. Иванова. 3-е изд. Москва : Искусство, 1986. 573 с.
4. Зубрицька М. Homo legens : читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
5. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Вопросы психологии творчества. Москва, 1902. 44 с.
6. Овсяннико-Куликовский Д. Н. К психологии понимания. Собрание сочинений : в 6 т. Санкт-Петербург : Изд. Н. Л. Овсяннико-Куликовской, 1914. Т. VI. С. 1–14.
7. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы : в 2 т. Москва : Худож. лит., 1989. Т. 1. Статьи по теории литературы; Гоголь; Пушкин; Тургенев; Чехов. URL : http://az.lib.ru/o/owsjanikokulikowskij_d_n/text_1902_gogol.shtml?ysclid=lcenl8xexu417390502/
8. Потєбня О. О. Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992. 155 с.
9. Тимошенко Ю. Концепція розуміння Харківської школи О. Потєбні на тлі еволюції рецептивно-герменевтичних ідей. *Вісник Харківського університету*. 2000. № 491. С. 171–174.
10. Ференц Н. С. Сучасні методологічні засади літературознавства : навч.-метод. посібник. Ужгород : Гражда, 2021. 140 с.

References

1. An anthology of world literary and critical thought of the 20th century (1996), [Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky XX st.], M. Zubrytska (ed.), Litopys Publishing House, Lviv, 633 p.
2. Vygotsky, L. S. (1999), *Thinking and speech*, 5th ed., corrected [*Myshlenie i rech'*, 5 izd., ispr.], Labyrinth, Moscow, 352 p.
3. Vygotsky, L. S. (1986), *Psychology of art* / Under the general editorship of V. V. Ivanov, 3rd ed. [*Psikhologiya iskusstva* / Pod obshch. red. V. V. Ivanova, 3 izd.], Iskusstvo Publishing House, Moscow, 573 p.
4. Zubrytska, M. (2004), *Homo legens : reading as a sociocultural phenomenon* [*Homo legens : chytannya yak sotsiokulturnyi fenomen*], Litopys Publishing House, Lviv, 352 p.
5. Ovsyaniko-Kulikovsky D. N. (1902), *Issues of psychology of creativity* [*Voprosy psikhologii tvorchestva*], Moscow, 44 p.
6. Ovsyaniko-Kulikovsky D. N. (1914), "On the psychology of understanding", *Collected works* : in 6 volumes ["K psikhologii ponimaniya", *Sobranie sochineniy* : v 6 t.], Publishing House of N. L. Ovsyaniko-Kulikovskaya, vol. VI, pp. 1–14.
7. Ovsyaniko-Kulikovsky, D. N. (1989), *Literary and critical works* : in 2 volumes, Vol. 1. *Articles on literary theory; Gogol; Pushkin; Turgenev; Chekhov* [*Literaturno-kriticheskie raboty* : in 2 vol. Volume 1 : *Stat'i po teorii literatury; Gogol; Pushkin; Turgenev; Chekhov*], Khudozhestvennaya literatura Publishing House, Moscow. URL : http://az.lib.ru/o/owsjanikokulikowskij_d_n/text_1902_gogol.shtml?ysclid=lcenl8xexu417390502/
8. Potebnia, O. O. (1992), *Language. Nationality. Denationalization* : Articles and fragments [*Mova. Natsional'nist'. Denatsionalizatsiya* : Statti i frahmenty'], Ukrainian Free Academy of Sciences in the USA, New York, 155 p.
9. Tymoshenko, Yu. (2000), "The concept of understanding of the Kharkiv school of O. Potebnia against the background of the evolution of receptive and hermeneutic ideas", *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University* ["Kontseptsiya rozuminnya Kharkivskoyi shkoly O. Potebni na tli evolyutsiyi retseptyvno-germenevtychnykh idey", *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu im. V. N. Karazina*], vol. 491, pp. 171–174.
10. Ferencz, N. S. (2021), *Modern methodological foundations of literary studies* : educational and methodological tutorial [*Suchasni metodolohichni zasady literaturoznavstva* : navch.-metod. posibnyk], Grazhda Publishing House, Uzhgorod, 140 p.

ЛЮБЕЦКАЯ Виктория Валерьевна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и языковой подготовки иностранцев Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65082, Украина; тел.+380660556722; e-mail: hour.mirgorod@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3774-8883

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ХХ ВЕКА В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ И ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация. История развития психологической школы ХХ века в литературоведении и лингвистике приобретает новое содержание и *актуализируется* в наше время. Современные общественные обстоятельства порождают потребность в интерпретации отечественной психологической мысли, в частности становление психологической школы в ХХ веке и её развитие в ХХI веке. Особенно актуальна проблема осмысления социального, культурного, политического и этнического аспектов как базового источника для выяснения многих факторов формирования психологической мысли, раскрытия динамики этногенеза, процесса самоосознания субъектов психической реальности. Психологические знания, переосмысленные исследователем истории психологии, позволяют выбрать правильный вектор в понимании многоголосья современной психологической парадигмы. *Целью* статьи является рассмотрение весомого вклада представителей психологической школы, которые сосредоточили своё внимание на изучении художественного творчества и языка с точки зрения психологической составляющей и эйдоса. Основные *задачи*: рассмотреть теорию образности А. А. Потєбні и значимые работы его последователей; определить влияние, оказанное психологической школой на развитие филологической науки. Для решения поставленных в работе задач использованы такие *методы* исследования, как метод анализа информации, метод синтеза, описательный метод. *Методологическую базу* исследо-

вания составляют основные положения эйдосной теории литературы. В отечественном литературоведении теоретические основы психологической школы были заложены трудами А. А. Потебни (теория «внутренней формы слова» и «внутренней формы искусства» — работа «Мысль и язык»). Наиболее выдающимися последователями А. А. Потебни считают Д. Н. Овсянко-Куликовского и Л. С. Выготского. Под воздействием работ А. А. Потебни Д. Н. Овсянко-Куликовский выработал в себе устойчивое стремление подходить ко всякому явлению языка и литературы с целью раскрытия его психологической сущности. Психологический метод с социологической направленностью становится основным в литературоведческой деятельности Д. Н. Овсянко-Куликовского. «Культурно-историческая теория», разработанная Л. С. Выготским, стала одним из наиболее важных направлений, сформировавшихся в 1920–30-е годы. Л. С. Выготский размышляет о специфике внутреннего, психического мира человека, определяет механизмы его формирования, выделяет два уровня психических функций — натуральные и высшие. Натуральные функции характеризуют человека как природное существо, а высшие психические функции опосредованы — это творческое воображение, целенаправленное мышление и т.д. **Выводы.** Психологическая школа имеет непреходящее значение для развития современного литературоведения и языкознания. Несомненно, что обращение к проблемам языка и мышления, к теории художественной образности, психологии творчества и восприятию художественных произведений в исследовании историко-литературного процесса способствовало развитию филологической науки.

Ключевые слова: социальная психология, культурно-историческая теория, психические функции, дискурс, эйдос, художественное произведение.

Viktoriiia V. LIUBETSKA,

PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian language and Linguistic Training for Foreigners, Odessa I. I Mechnikov National University; 24/26, Frantsuzkyi blvd., Odessa, 65058, Ukraine; phone: +38 0660556722; e-mail: hour.mirgorod@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3774-8883

PECULIARITIES OF THE PSYCHOLOGICAL SCHOOL IN LITERATURE AND LINGUISTICS AT THE XX CENTURY

Summary. The development history and peculiarities of the psychological school in literature and linguistics at the 20th century acquires a new meaning and is *updated* in our time. Modern social circumstances create a need for a modern interpretation of domestic psychological thought the formation of the psychological school at the 20th century and its development at the 21st century. The problem of understanding social, cultural, political and ethnic aspects is particularly relevant, as a source base for elucidating many factors in the psychological thought formation, revealing the dynamics of ethnogenesis, the process of mental reality subjects self-awareness. Psychological knowledge, reinterpreted by a researcher of the history of psychology, makes it possible to choose the right vector in understanding the polyphony of the modern psychological paradigm. **The purpose** of the article is to consider the significant contribution of psychological school representatives, who focused their attention on the study of artistic creativity and language from the point of view of the psychological component and eidosis. **The main goals** of the article are: to consider the theory of imagery of O. O. Potebnia and thorough works of his followers; to determine the influence of the psychological school on the development of philological science. To reach goals set in the work few **methods** were used: information analysis method, synthesis method, descriptive method. **The methodological basis** of the study is the basic literature provisions of the eidosis theory. In domestic literary studies, the theoretical foundations of the psychological school were laid by the works of O. O. Potebnia (the theory of the «inner form of the word» and the «inner form of art» — the work «Thought and SpeechLanguage»). D. M. Ovsyaniko-Kulikovskyi and L. S. Vygotskyi are considered the most outstanding followers of O. O. Potebnia. Under the influence of the works of O. O. Potebnia, D. M. Ovsyaniko-Kulikovsky developed a persistent desire to approach any phenomenon of language and literature in order to reveal its psychological essence. The psychological method with a sociological orientation becomes the main one in the literary activity of D. M. Ovsyaniko-Kulikovsky. «Cultural-historical theory», developed by L. S. Vygotsky, became one of the most important theories formed in the 1920s and 1930s. L. S. Vygotsky reflects on the specifics of the inner, mental world of a person, defines the mechanisms of its formation, distinguishes two levels of mental functions — natural and higher. Natural functions characterize a person as a natural being, and higher mental functions are mediated — this is imagination, purposeful thinking, etc. **Conclusions.** The psychological school is of inescapable importance for the development of modern literary studies and language. It is indisputable that turning to the problems of language and thinking, to the theory of artistic imagery, to the psychology of creativity and the perception of artistic works in the study of the historical-literary process contributed to the development of philological science.

Key words: social psychology, cultural-historical theory, mental functions, eidosis, artistic work.

Статтю отримано 4.10.2022 р.